

**Historia De Vita, Moribus, Rebus Gestis, Studiis Ac
Denique morte Praedicatorum Lutheranorum, Doct.
Martini Lutheri, Philippi Melancthonis, Matthiae Flacii
Illyrici, Georgii Maioris, et Andreae ...**

Complectens ortum, progressum [et] incrementa, tum arcana plurima
hactenus non prodita, omnium penè huius temporis haeresum

... Vita ... Philippi Melancthonis. Matthiae Flacii Illyrici. Georgii Maioris, Et
Andreae Osiandri

Ulenberg, Kaspar

Coloniae Agrippinae, 1622

Capvt XIV.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-65643](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-65643)

ANNO
1539.
Ordinatio
à Principe
publica-
tur.

Capita Or-
dinationis.

stituta. Edita deinde fuit nomine principis ordinatio quædam, mandatumque ut ad illius normam omnia per ditiones Electori subditas in ecclesijs agerentur. Huius anterior pars dogmatum explicationem continebat, & conciunculas quasdam catecheticas: posterior verò ceremonias & ritus Catholicos propemodum omnes; ut si species externalium tantum, non habita ratione dogmatum, ferè nihil immutatum iudices.

CAPUT XIV.

- I. *Regis Angl. cum Protest. actio de fœdere, cum colloqu. & censura Melanchthonis in decretum Regis de relig. & apologia pro coniugio sacerdotum.*
- II. *Melanchthonis miseria, morbus & profectio ad Comitata, cum aliquot cõuentuum Protest. enumeratione.*
- III. *Acta Melanchth. VVormatia cum Bucero, Nausea, &c.*
- IV. *Melanchthon Caluini accessu, & familiaritate corruptus, & asperior factus.*

I.
Rex Angliæ
ambit Pro-
testantium
societate.

HENRICVS VIII. Angliæ Rex licet ab Ecclesia Romana defecerat, & infestè oderat Pontificem, religionem tamen à maioribus per manus traditam non prorsus abiicit. Ambiebat quidem amicitiam & societatem Protestantium; sed ad professionem adduci nõ potuit eorum dogmatum, in quibus Lutherani ab Ecclesiâ vetere dissidebāt.

Labo-

Laboratum est de concordia magno sanè Protestantium studio , qui tam potentem Regem fœderi suo adiunctum cupiebant: At frustra fuit conatus iste , quemadmodum supra diximus.

Designati fuerunt an. 1536. Melanchthon alijque nonnulli , qui nomine Protestantium in Angliam profecti, cum Episcopis de dogmatibus conferrent : Verùm illa profectio Reginae Boleniæ supplicio tum quidem fuit impedita. Elector igitur Saxoniae Ioannes Fridericus biennio post an. 1538. Legatum misit in Angliam Franciscum Burcardum Procancellarium , cui Fridericum Myconium adiunxit concionatorem Lutheranum, vt de sopiendo, quod de dogmatibus erat, dissidio cum Anglis deliberarent. His primo congressu Rex discordiam obiecit, quam audierat pridem à fide dignis de religionis capitibus inter Lutheranos exortam. Negavit Burcardus protestantes inter se dissidere; idq; constanter admodum , perpetuis seipsum cum Myconio carceribus deuouēs, si res secus haberet, quam ipse dixerat. Erat interim verissimum , quod de dissidijs eorum Rex inaudierat, qui se communi nomine Euangelicos appellabant. Dissidebant enim à Sacramentarijs Lutherani, & ab his vtrisque Anabaptistæ: Quin & ipsi Lutherani iam erant inter se diuisi , Melanchthone cum suis à rigidioribus Lutheri discipulis in diuersum abeunte: Quos vtrosque rursus

Anti-

ANNO
1539.

De concordia religionis frustra inter eos actum.

Delecti Protestantium in Angliam.

Eis Rex discordiam obiecit.

In Colloq. lat. Tom. I. pag. 171.

Falso se purgant.

Diuisio sectæ Lutheranae.

ANNO Antinomi circa tempus hoc oppugnabant.
1539. Hanc turpitudinem Legatus Saxonis, cum
Mendacio alia ratione tegere non posset, mendacio ve-
velatur. lauit; impudenter negans, quod verum esse
Inuictam Myconius non ignorabat. Deinde Regis a-
confessio- nimum odio Pontificis sponte sua flagran-
nis fortitu- tem, velut ad motis facibus grauius accende-
dinem præ- runt, de confessionis Augustanæ soliditate
tendunt. & inuicta firmitudine multa locuti.

Colloquiū Ventum est ad Collationem cum Episco-
inter viros pis, inter quos erant nonnulli Lutherano
que. vel Sacramentario potius fermento pridem
 infecti: Quo factum est, vt actionis princi-
 pia satis auspicata viderentur; quemadmo-
 dum Burcardus & Myconius, datis ad suos

In ep. ad litteris ex Anglia scripserunt. At res non eos
Cam. p. 306 habuit successus, quos Melanchthon alijque
 sibi pollicebantur. Rex enim post diuturnā

Parlamen- collationem, cum suos in factiones distrahi
tum Rex videret, nouis opinionibus, Conuentu om-
conuocat. nium Ordinum indicto (parlamentum ipsi
 vocant) inter cætera de religione sanciuit ca-
 pita quædam, quibus promulgatis Lutherani,
 qui Regnum animo iam penè deuorarat,
 spe sua deiecti, Regem ab Euangelio rursus
 defecisse clamitarunt.

Sleid. li. 12.
Colloq. mēf.
lat. Tom. 1.
p. 174. b.

I. Summa verò eorum, quæ de religione de-
 creta sunt, hæc ferè fuit. In Eucharistiæ Sa-
 cramento panis & vini substantiam, vi con-
 secrationis in verum Christi Corpus & san-
 guinem conuerti: Communionem sub vtra-
 que specie non esse iure diuino necessariā ad
 salu-

2. Summa
 decreti de
 religione à
 Rege lati.

2.

salutem omnibus hominibus ; & Christum integrum sub vtrauis specie contineri: Sacerdotibus, postquam consecrati sunt, non permittendum, vt matrimonium contrahāt, vel ducant vxores: Qui vota castitatis emiserint fideles vtriusque sexus, ad ea præstanda vel seruanda obligari iure diuino: Missam, quæ sacrificium est, omnino retinendam; idque iure diuino, cum per eam diuina solatia & beneficia recipiantur: Expedire, adeoque necessarium esse, vt priuata confessio peccatorum in Ecclesia retineatur. His additum decretum in hanc sententiam: Si quis in Regno Anglicano, vel alio quouis dominio, quod Regi subiectum sit, post 12. Iunij diem viua voce, scripto, prælo, fictitijs characteribus, vel quouis alio modo secus doceat, aut credere se profiteatur, eum velut hæreticum puniendum.

Hoc decretum, cum in publicum prodijisset, Protestantes imprimis grauiter offendit, qui spem de Rege conceperant ad confessionem Augustanam & fœdus Smalcaldicum adiungendo. Et Melanchthon quidem articulos supra memoratos ad censuram continuo reuocauit, deditque litteras ad Regem ipsum Calend. Nou. in quibus de iisdem articulis fusè disputat, hortaturque Regem propositis Darij, Atheniensium, Aflucri, Adriani, Anthonini exemplis, qui decreta publica per errorem edita correxerunt, vt Edictum Anglicanum aboleat. Id asserit esse cōfectum ab

Episco-

ANNO

1539.

3.

4.

5.

6.

Eius minæ & seueritas in contra sentientes.

Protestantes à societate Regis deterrētur.

In ep. sel.

pag. 75.

Melanchthonis censura in Decretū Regis de religione.

ANNO
1539.

Eius Apo-
logia pro
coniugio
sacerdotū.

Typis mā-
datur.

II.
Melancht.
ærumnæ
animique
dolores.

In epist. ad
Cam. p. 325.
326.

Causæ do-
loris.

Episcopis, quos eam ob causam petulanter & mordaciter infectatur. Confecit verò mandatu principum anno sequente proximo & aliud quoddam scriptum, cui titulum indidit: Defensio coniugij sacerdotum, in quo non tantum de sacerdotum cōiugio, sed & de communione vtriusque vel alterius speciei, de sacrificio, de Missâ priuatâ, vt appellant isti, contra decretum Anglicanum prolixè disputat: Quod scriptum ad Angliæ Regem missum fuit, & typis continuò diulgatum.

Hoc tempore Melanchthon tristitia, doloribus animi continuis, ærumnisque propter statum rerum publicum, & domesticorum inuidiam pene confectus fuit, vt viribus exhaustis de vita diutius producenda ipse desperaret; Imprimis quia V Vittenbergæ commorandum erat inter eos, qui malignis oculis actiones ipsius omnes obseruabant: Qua de re 27. Nouemb. ad Camerarium quiritatur: Me, inquit, dolores animi, quos tuli toto triennio acerbissimos & continuos, & cæteræ quotidianæ ærumnæ ita consumpserunt, vt verear, me diu viuere non posse, causam *ἐπιθυμιῶν* nuper casu disputavi, eaque res mihi nouum certamen parit; de quo alias. Si essem alibi, melius sperarem de mea vita: Sed hæreo, vt vides ad Caucasum alligatus. Duplex igitur Melanchthonis cruciatus fuit; tum quod inter eos viuendum erat, quorum amarulentiam toties experiebat;

tur; tum verò, quod de causis afflictionum & ANNO
intimæ pressuræ sermonem habere non li- 1539.
cuit, nisi nouam offensionem concitaret, suis-
que ærumnis adijceret onus.

Quo tempore Melanchthon ista scripsit, Conuētus
menie Nouembri scilicet, Protestantes con- Protestan-
uentum habuerunt Arnsteti in Thuringia, tium Arn-
in quo deliberatum fuit de augendo firman- steti in
doque fœdere, de rebus ad defensionem ne- Thurin-
cessarijs, de dispensandis, quæ inuaserant bo- gia.
nis ecclesiasticis, de causa Mindensium, in
quos proscriptionis erat lata sententia, de le-
gatione in Angliam ad Regem mittenda, &
in Belgium ad Cæsarem, quem rumor erat
ex Hispania breui adfuturum. Atque hic
conuentus, quia fœderati non omnes ade-
rant, nouum quendam alium peperit, qui
Smalcaldiam indictus fuit ad Calend. Mar-
tias anni sequentis 1540. ad quem & con-
cionatores venerunt iussu principum satis
frequentes, Ionas, Pomeranus, Cruciger, Bu-
cerus, alijque, & cum ijs Melanchthon; qui
tamen concionator non erat, sed artium &
Græcæ linguæ professor, concionatoribus
tamen adiunctus est, cùm de religione susci-
pienda fuit deliberatio. His mandatum, vt
formam conciperent actionis de concilian-
dis dogmatibus cum aduersarijs instituende:
tum, vt scripto quodam confutarent articu-
los Anglicani decreti de religione promul-
gati nuper admodum autoritate Regis,
quem Protestantes non censuerunt ad fœdus

Conuētus
Protestan-
tium Arn-
steti in
Thurin-
gia.

Causæ cō-
uentus.

Ann. 1540.
Conuētus
Protestan-
tiū Smal-
caldiæ.

Causæ cō-
uentus.

In epist. ad
Cam. p. 330
Sleid. li. 13.

reci-

ANNO
1540.
Qua Con-
ditioe Rex
Angliae fe-
deri adiu-
gendus.
Cam. p. 185.

recipiendum, nisi ad Augustanam se Confessionem adiungeret. Scriptum hoc Melancthon postea confecit, uti iam antè diximus. Disputatum deinde fuit iussu principum, de politica vel iurisdictione Ecclesiastica, quam Episcopis plerique restituendam censuerunt, si recipiant piam doctrinam, ut loquuntur isti, & manifesta vitia corrigant.

Conuētus
Ordinum
Spiram in
ductus.

Fuit deinde Conuentus Ordinum indictus Spiram, in quo de conciliandis dogmatibus inter vtriusque partis Theologos potissimum ageretur; quod Cæsar moderatis Doctorum consilijs potius, quam armis dirimi controuersias optaret. Cùm verò Spiræ

Trásfertur
Hagano-
am.

scintillaret id temporis pestilentia lues, Haganoam Conuentus iste translatus fuit; quo Lutherani magno numero conuenerunt; Quanquam de cõciliatione nihil agi potuit, quod Lutherani ab articulis ante decennium Augustæ conciliatis turpiter resilirent; tum quod Protestantium capita, Saxo Elector & Landgrauius abessent. Itaque negotium nunc quidem suspensum est, & ad vigesimum octauum Octobris VVormatiæ dictus dies, ad Colloquium hoc persequendum.

Alius Con-
uentus
Worma-
tia.
Melanct.
Comes de-
signatus.
In ep. ad
Cam. p. 333.
Substitit
Vinariæ
morbo op-
pressus.

Cæterùm Elector Saxo Melancthonem quoque designauerat, ut cum reliquis Haganoensi Colloquio interellet. Is verò cum Vinariam in itinere venisset, quæ Thuringiæ ciuitas est, substitit, oppressus lethali morbo; de quo se per somnium admonitum fuisse scribit antequam iter ingrederetur.

Tameris

Tametsi iam pridem non corpore tantum, sed & animo miserandum in modum erat affecto, quemadmodum paulò supra diximus. Et quidem ad corporis infirmitatem quod attinet, Georgius Sturciades medicus celeberrimus, Erphordia vocatus curam ægrotantis suscepit, nec quicquam reliqui fecit ad summam diligentiam, ut restitueretur; quod superatis morbi difficultatibus paulatim factum est. Verum ille cum alio quoque morbo conflictabatur, gravissimis animi perturbationibus, & conscientie summis angoribus ad eum modum oppressus, ut animum despondere prorsus, & deficere videretur. Quod cum Lutherus intelligeret, adolavit continuo, & quibus potuit rationibus Melanchthonem prostratum erexit. Quam ob causam verò graves istos conscientie morsus sustinuerit, & acerbos cruciatus, id consultò dissimulant, qui faciunt huius luctus mentionem. At mirum non est huiusmodi terroribus agitari istos, cum distractionem fidelium bella, seditiones, infinitas calamitates intuentur, & variarum hæreseon ingens chaos, & illam malorum iliada, quam scriptis suis & concionibus in orbem Christianum inuexerunt. Nimirum is angor conscientie, ea mentis trepidatio gustus quidam est diuini iudicij, quod aliquando propter excitatum hoc luctuosum religionis incendium portabunt. Interim mutuò se consolantur ut possunt; quem-

ANNO 1540.

A medico curatur.

Cam. in vit. Mel. p. 186. Morbo conscientie laborat.

A Luthero erigitur.

Causæ morbi conscientie.

m quem-

ANNO
1540.

Mutuae se-
ctariorum
consola-
tiones.

quemadmodum anno 1525. Lutherum ob incestas nuptias & votifragium conscientiae stimulis agitatum ipse Melanchthon, & nunc Melanchthonem Lutherus vicissim erexit: At erit tempus, cum huiusmodi consolationes evanescent; ubi nimirum ad supremi iudicis tribunal stabunt, rationem hoc nomine reddituri, quod soluto charitatis unitatisque vinculo, Christianum] populum in tot] factiones distraxerunt.

III.

In epist. ad
Cam. p. 337

Postquam utcumque restitutus est, Calendis Septemb. de paroxifino, quem sustinuerat, ad Camerarium scripsit in hunc modum: Nulla oratione explicare possum, quam horribiles dolores sustinuerim; qui interdum recrudescunt. Sensi καὶ τὸν διδάσκαλον (Lutherum intelligit) excruciaciari animo; sed ille suum dolorem repressit, ne meum auferet; meque erigere conatus est summâ animi magnitudine, non solum consolando, sed sæpè duriter obiurgando: Qui nisi ad me venisset, mortuus essem. Non multo post, quam conualuit,

Melancht.
Wormatiâ
missus ad
colloquiũ.

ab Electore Saxone cum alijs quibusdam VVormatiâ missus fuit ad continuandum, quod Haganoæ pridem cœptum erat, de religione colloquium: Vbi variae fuerunt & diuturnæ concertationes de forma colloquij, de notarijs, qui dicta colloquutorum exciperent, de actis colloquij non publicandis, de ratione suffragiorum, de collocutorum numero, deque rebus id genus

genus alijs; quibus ob Lutheranorum pertinaciam tempus in annum vsque sequentem extractū fuit: Vt non iniuria Cæsar per Granuellanum Protestantibus obiecerit, quòd hæctenus simularint concordiaæ studium, & consulto negotium extraxerint, vt interea viribus aucti atq; potentia paulatim res suas stabilirent.

Sanè quicquid in hoc conuentu de modo procedendi, nomine Cæsar, propositum fuit, id displicuit concionatoribus Lutheranis, qui magno numero, plures quam triginta VVormatiam conuolarant. Restitabant igitur perpetuò, & negotium altercando atque tergiuersando suspendebant. Qua in re detestanda est Sleidani malitia, qui more suo, quod hac parte fuit à Lutheranis peccatum, Catholicis impingit, & omnem actionis suspensæ culpam, quæ in istis hærebat, in hos nititur transfouere. Urgebant Lutherani, quorum consilia Melanchthon & Bucerus imprimis moderabantur, vt velut in theatro publicum institueretur colloquium; vt in eo liberum esset omnibus non modo ferre suffragium, sed & palam contradicere, siue consentaneam suæ parti siue dissentaneam, aut mediam inter vtrosque sententiam tuerentur; vt collocutorum non modo nudæ sententiæ, sed & rationes vel argumenta, eorumque explicationes integrè per Notarios exciperentur; vt si qui post primarios collocutores facultatem

ANNO

1540.

*In epist. ad
Cam. p. 346*
Protestantes cõcordiaæ studiũ simulant.

Sanioribus consiliis perpetuò restitant.

Lib. 13.
Sleidani mala fraus.

Lutheranorum instãtia.
Bucer. in ep. ad Naujet.

Publicum colloquiũ postulant.

ANNO
1540.

peterent adijciendi quippiam, ea non denegaretur.

Machina-
tio eorū de
repellendis
à collo-
quio pon-
tificiis
Theolo-
gis.

Hæc illi, aliaque id genus nonnulla; quæ præfides à Cæsare constituti probare non potuerunt: cum actionem huiusmodi viderent non turbulentam modo fore, sed & infinitam, imò fouendis augendisque, quam sopiendis controuersijs aptiorem. Iam verò & hoc machinabantur Melanchthon & Bucerus, vt nec Pontificij vel Romani, nec externarum nationum Theologi, nec monachi ad actionem designarentur, quæ de sopiendis in Germaniâ controuersijs instituenda esset, vtque ea, quæ conciliari per delectos non possent, non ad generale Concilium, sed ad quosdam germanicæ nationis Theologos definienda reijcerentur. Hæc isti; scilicet, vt Germaniâ à reliquis Christiani nominis prouincijs diuulsam in schismate confirmarét. Ad hunc verò ceu scopum quædam Melanchthonis, Buceri que consilia spectasse, deprehédi potest ex colloquio, quod VVormatiæ cum Theologo quodam Catholico priuatim habuerunt.

Eorum pri-
uatus con-
gressus cū
Nausea.

Is erat Fridericus Nausea, Ferdinandi Regis concionator aulicus, designatus iam in Episcopum Viēensem; cum quo Melanchthon anno 1526. cum in patria esset, de controuersijs horum temporum fuerat colloctus. Nunc, dum altercationibus omnia feruerent, salutandum putauit, velut amicum veterem, exploraturus, quænam esset ip-
sius

Nausæ vo-
luntatem
explorant.

fius de turbulētis hoc genus actionibus sententia. Itaque datis ad eum litteris memoriā refricat familiaris congressus ante quindécim annos habiti, & tempus atque locum sibi designari petit ad colloquium. Constituitur decimus nonus Decembris, quo die Melanchthon cum socio Crucigero pomeridianis horis ad Nauseæ hospitium accessit. Verbis vltro citroque commutatis, vt moris est inter salutantes, duo quædam ex Melanchthone Nausea quæsiuit, obtestatus vt simpliciter & syncerè respōdeat; facturum se vicissim, ait, in ipsius gratiam quiduis. Prius erat, Quid ipsi videatur de huius actionis progressu, num firmam ex ea sperādam & salutarem cōcordiam existimet? Alterum, An alia media nouerit ipse, per quæ controuersias sopiri commodius, & hoc conciliationis negotium ad honorem Dei, Ecclesiæq; salutem felicius transigi posse iudicet? Melanchthon adhæc, Esse, quæ Nausea quæsierit difficiliora, quā vt possit ad ea responderi. Missos se VVormatiam ad colloquium, cuius ne quidē initium sit factum hactenus; cū duos iam ferè menses integros hic sint morati. Itaque quis futurus sit huius rei successus, sibi quidem non esse promptum dicere: Fortè se breui eò redituros, vnde VVormatiam venerint. Ad alterum quod spectet, actionē forsan magis expeditā fore, si Catholici è Protestantibus, & hi vicissim ex illis ternos designent collocutores, qui propositis in mediū Augustanæ

ANNO

1540.

In libello,
cuius titulus est:

Colloq. priuata. A. ij. a

Colloquio
dies designatur.

Postulata
Nauseæ ex
Melancht.

ibid. A. 3. a.

I. de actionis progressu.

II. de remedio cōcordiæ.

Responsio
Melancht.

ANNO

1540.

Quales
Theolo-
gos expos-
cat.Peccatū &
errorē suū
faterur.*A. iij. a.*Replica
Nauseæ.Petit sibi
communi-
cari Me-
lanchth.
sententiā
scripto cō-
prehensam.Melancht.
litteræ ad
Nauseā ex
calculo la-
borantem.

Confessionis articulis conciliandi viam ten-
tent. Si quid maneat controuersum, id ad
Cæsareanos & Regios Theologos reijciend-
um, qui rationes exquirant de vtrisque in eā-
dem sententiam redigendis. Eam verò ad re-
Germanos, quam externos aliarum nationū
homines fore commodiores. Concludit tan-
dē his verbis: Peccamus, inquit, vtrique, nec
quæ scripsimus ipsi, nec quæ vestri, probari
possunt omnia: Id quod ego de meis scriptis
ingenuè fateor. Respondet Nausea: Quod tā-
to tempore extrahatur actio, eius rei culpam
in Catholicis non hærere, sed in ipsis potius,
qui tergiuersari videantur. Principia rerum
agendarum esse plerunq; difficilia; finem, Deo
propitio, meliorem fortè futurum, quam
quisquam speret. Nō discedendum cuiquam
re infecta, sed omnibus in commune summo
studio connitendū, ne spes & expectatio bo-
norum de hoc colloquio concepta eludatur.
Interim rogare se dicit, vt Melanchthon
sententiam suam de conciliandi modo scri-
pto comprehensam mittat: communicatu-
rum se vicissim ipsi, quæ forsan ab hoc in-
stituto non sint aliena. Atque ita tum qui-
dem discessum. Postridiè, qui vigesimus
Decembris fuit, Melanchthon epistolum
scripsit ad Nauseam ex calculo iam laboran-
tem, quo significat, exposuisse se sententiam
suam de negotio conciliationis breui scripto
pagellas aliquot continente, quod intellexe-
rit, Nauseam apud Granuellanum iā vidisse.

Salu-

Salutaturum se denuò ipsum, quandocunq̄
 voluerit, & coram ingenuè dicturum, quid
 sentiat: De alienis voluntatibus pacisci nec
 posse nec velle. Post 10. Ianuarij ann. 1541.
 Melanchthon, Bucerus & Cruciger languē-
 tem adhuc ex lithiasi Nauseam visiterūt, ve-
 lut officij causa. Habiti principio varij ser-
 mones, vt in huiusmodi congressibus fieri
 consuevit. Deinde Melanchthone verba fa-
 ciente, omnia se dicunt, in hoc cōciliationis
 negotio propensis animis facturos, quæ pos-
 sint salua pietate. Sed esse quosdam imprimis
 monachos morosiores, & omnia turbare, dū
 opiniones animo conceptas mordicus tueā-
 tur. Idē suspicari se de pontificijs oratoribus
 & Theologis, qui videātur à cōcordia pror-
 sus alieni. Interim se, qui vulgo Protestantes
 appellētur, nihil aliud postulare, nisi vt locū
 habeat veritas, quæ nūc passim, & apud ipsos
 quoq; cōtemnatur. Vtcunq; se habeant ista,
 per se quidē haecenus non stetit, quin pub-
 licus in causa religionis habitus sit congres-
 sus. Quod si ventum fuerit ad actionē, se cau-
 sę communi non defuturos: Rogare, vt ean-
 dem & ipse sibi commendatam habeat. Ad
 hæc Nausea Deum testatur, nullam se rem
 desiderare vehementius, quam vt pia fanci-
 tur in religione concordia: Quæ vt coi-
 ret, nihil se haecenus omisisse; nec deinceps
 quicquam reliqui facturum ad summam di-
 ligentiam. Quod verò pontificios oratores
 & theologos omnia turbare suspicentur,

ANNŌ

1541.

Ann. 1541.

Ibid. B. I. b.

B. ij.

Eius cum
 sociis ad
 Nauseam
 aduentus.

Pōtificios
 discordiæ
 traducit.

Replica
 Nauseæ.

Eius de sa-
 nitate Pō-
 tificiorum
 protesta-
 tio.

ANNO
1540.

eos falli vehementer, errareque toto caelo. Nullos ipsis ad dissidium hoc æquis conditionibus componendum esse paratioribus: quae de respondere se paratum ait. Nec eos in culpa fuisse, quo minus habitum fuerit Haganoæ colloquium. De monachis verò causam non esse, cur conquerantur. Eos, adeoq; Catholicos omnes nihil aliud ab ipsis postulare, nisi ut dent locum veritati; quam ipsi potius odio habere videantur. Hoc ubi fuerit ab ipsis impetratum, Catholicos nihil amplius desideraturos. Rogare se, ut missis circuitionibus rem serio tandem agant, nec aliud expectent à se, quam quod pacis amantem, & cōcordiæ studiosum in hac causa præstare deceat. Illi vicissim eadem à se Nauseam expectare iubent, atque ita tum quidem discedunt.

Sleid. li. 13.

Colloquiū
vtriusque
partis,

Capita cō-
trouersa.
Melancht.
scriptum à
socijs re-
prehensum.

Paucis diebus post, ad idus Ianuarij scilicet, conuentum tandem est post diurnam altercationem, ut actionis fieret initium. Designati à Catholicis Eccius, à Lutheranis Melanchthon, qui verba facerent. Deinde confessus habiti fuerunt ad triduum; quod tēpus declamando potius, vel habendis concionibus, quam colloquendo transactū fuit. Disputatum verò de peccato originis tantum; de quo dogmate Melanchthon, cum ad congressum se pararet, scriptū confecit, quod licet ipsius iudicio Lutheranorum sententiā dilucidè satis, & simpliciter explicatam continebat, à socijs tamen reprehensum fuit:

Qua

Quâ de re queritur in litteris 13. Ianuarij ANNO
scriptis ad Camerarium : Ea , inquit , quæ 1540.

περι τῆς φυσικῆς κακίας scripseram, auxi. Cūq; *In lit. ad*
ego putarem esse simplicissima , & maxime *Cam. pag.*
dilucida, & propria, tamen reprehenduntur *354.*
à nostris quoq; Facilis & iucunda est dispu-
tatio, inquit Aristoteles, si geometres cum
geometra differat. Ἐγὼ δὲ διαλέγομαι πολ-
λάκις, ὅτι μόνον τοῖς ἀπαιδέτοις ἀλλὰ καὶ δυσ-
κόλοις. Sed hos Aristarchas vtcunq; fero.

Hæc Melanchthon. Bucerus autem de *Colloq. pri-*
nuo Nauseam per litteras interpellavit, infi- *uat. B. 4. b.*
nuans esse res magni momenti, de quibus *C. f. ij. &*
desiderium habeat cum ipso conferendi. Ve- *seq.*
nit igitur 16. Ianuarij ad Nauseam nondum *Buceri ad*
ex morbo restitutum, rogatusq; vt semotis *Nauseam*
ambagibus causam aduentus sui breuiter ex- *accessus.*

plicaret, longum sermonem ingressus est de
sanandis Ecclesiæ vulneribus, & concordia
rursus instauranda: Quæ cum Nausea patien-
ter audiuiisset, licet æger esset & debilis, ro-
gavit Bucera, vt quæ differuerat paulo fu-
sius, scripto comprehensa sibi communica-
ret, vt rem hanc maturius secum posset ex-
pendere. Fecit hoc Bucerus triduo post, &
scriptum misit ad Nauseam; in quo de san-
cienda Ecclesiæ concordia, suam Melanch-
thonis, cæterorumq; sententiam liberius a-
peruit, ad hunc ferè modum: Principio per-
suadendum Cæsari, & Ferdinando Regi, vt
ipsi & Ordines Imperij omnes, cuiuscunq;
sint religionis, viros quosdam doctos, com-
m 5

Iubetur sē-
tentiā suam
scripto cō-
plecti.

Summa
scripti Bu-
ceri.
Quales
Collocu-
tores deli-
gendi,

modos,

ANNO
1541.

Pontificij
excludēdi.

Concilium
reijcit.

Fidem suā
eiusque fir-
mitatem
ebuccinat.

Quales Af-
fessores in
colloquio
petat.

modos, & pacis amantes deligant, qui non modo decidant controuersias, sed Ecclesiae quoque reformationem instituant: Ab horum numero Romanos, aliarumque nationum homines & aduenas arcēdos; ut qui iustam causae cognitionem impedire conentur, & ambitiosi sint, nec sese accommodent ad Christi normam, & rerum germanicarū sint imperiti. Quod si fortē succenseant eam ob causam, ferēdam potius illorum iracundiam etiam maximam, quam offendatur Christus. Ut per generale concilium Ecclesiae rectē consulatur, non expectandum. Itaque studia Pontificiorum & omnium aliorum, qui velint impedire, quo minus Germaniae quamprimum per commune concilium Ordinum Imperij succurratur, Cæsari ac Principibus cōtemnenda, Protestantes fuisse semper, atq; etiā nunc pacis cupidissimos: se sociosq; conuentionatōres de fide in Christū & salute consequendā rectē docere: Habere etiam in votis, ut plenissimē restituatur Ecclesiae disciplina, quam apud ipsos nimium iacere fateatur. Nō se repugnaturus, quin Episcopi Metropolitani, primates, & primi illi Patriarchae, sicut olim cōstitutū sit in primarijs illis Sanctissimisq; Concilijs, utantur potestate sua, & locum dignitatis obtineant. Imō facillē consensuros, ut ad eum modum administraretur tota politia Ecclesiastica, quo vetera Concilia decreuerunt. Nec quicquam de Cleri vel populi disciplinā traditum in veteribus

ribus Canonibus, quod non in votis habeant
 quamprimum restitui; duobus tantum capi-
 tibus exceptis: Cēlibatu sacerdotum scilicet,
 & ieiunijs, alijsque id genus corporis castiga-
 tionibus. In summa, quicquid docendum,
 quicquid in sacris concionibus vsurpādum,
 quicquid in disciplinā obseruandum sancti
 Patres docuerint, & in Ecclesijs vsurparint,
 id se nō spreturos. Interim timeri fortē diffi-
 cultatē in eo, quod Episcopi & Prēlati, Prin-
 cipes sint, & Satrapæ ditionū externarū. Ve-
 rūm istos in principatu rerumq; externarum
 administratione manere posse, modo curent,
 vt Ecclesijs de Pastoribus idoneis & mini-
 stris prospiciatur. Hæc Cæsari & Principibus
 Germaniæ exponenda fideliter, ait, & per-
 suadenda. Ipsi enim summi Pastores nostri
 sunt, inquit, ipsis omnis anima subiecta esse
 debet in hoc ipsorum quidē Imperio; & Deus
 nunc maximā eis occasionam offert res Ger-
 manicæ sanctē & feliciter pacificādi. Hæc Bu-
 cerus ad Nauseam; ex quibus liquidū satis est,
 cur tanto tēpore, tamq; pertinaciter altercati
 sint Lutherani, & qualē conciliandæ religio-
 nis formā animo cōceperint: scilicet, quæ per
 Germanicæ nationis homines tātū ex ipsorū
 voto delectos, Pōtificijs Theologis, & aliarū
 nationū viris religiosis exclusjs, Principum
 Imperij tanquā Pastorū autoritate dirigatur.
 Interea Cæsar de pertinaciā Lutheranorū &
 tergiuersatione monitus, datis ad Granuella-
 nū litteris suspendit actionē, eamq; ad Ratil-
 bonen-

ANNO

1541.

Duo capi-
 ta extra
 controuer-
 siam ponit.

SS. Patrib⁹
 sese accom-
 modat.

Verba Bu-
 ceri.

Ibid. C. 5. A.

“

“

“

“

“

“

“

Quale Cō-
 ciliū Pro-
 testantes
 petant.

Cæsar acti-
 onē reijcit
 ad Cōuen-
 tū Ratisbo-
 nensem.

ANNO
1541.

bonensem conuentum reijcit, mense Martio celebrandum hoc eodem anno, ad quem ipse venire decreuerat: Quâ re per Granuellanum in confessu denunciaat colloquium solutum fuit.

V.
Calvinus
sefe in-
nuat in so-
cietatem
Luthera-
norum.

Eius inge-
nium co-
lubrinum.

Melanch-
thonem
dementat.

Caluin. cõt.
Heshuff.

Venit VVormatiam inter cæteros & Ioannes Calvinus, quem Bucerus Argentorato secum adduxit; vbi ab anno 1538, quo Geneuâ per Senatum eiectus est, in exilio vixerat. Hic Lutheranis se concionatoribus adiunxit; quanquam ab ijs in dogmatibus quibusdam magni momenti, cum primis in re Sacramentariâ toto cælo dissidebat. Erat is homo versipellis admodum, & ingenio prorsus colubrinum; nec aliter se habuit in hoc conuentu, quam si Lutheranis partibus & Augustana Confessione penitus esset addictus. Imprimis Saxonum amicitiam ambiebat magno studio, seq; familiariter insinuabat in Melanchthonis & Crucigeri consortium; cum quibus suauiter & intimè confusurravit. Inclinabat iam pridem ad Sacramentarios Melanchthon, per Bucerum emollitus anno 1536, vt ante diximus. Verum in hoc congressu spiritum Sacramentarium, cuius primitias iam ante delibarat, è Caluini pectore plenis faucibus hausisse videtur. Et quidem, nisi me fallit coniectura, vel VVormatiæ, vel certè paulo post Ratisbonæ contigit illud, quod Calvinus in Heshuffium scribens memorat, Melanchthonē scilicet fatigatum laboribus, aut sub aduersis fatiscentem, vel

centies

centies reclinasse caput in sinum suum, & in ANNO
 hæc verba prorupisse: Vtinam, Vtinam in 1541.
 hoc sinu mori mihi liceat? Certe deprehen-
 sum fuit in conuentu V Vormatiensi, quod
 Melanchthon ab eo tempore, quo vel caput
 reposuit in Calvinismum, vel commercium
 cū eo habuit, ferocior factus est & asperior
 in Catholicos; nec eam adhibuit in actione
 moderationem, quam in Augustanis Comi-
 tijs anno 1530 præ se tulit. Isthic enim Ca-
 tholicis multa concedere voluit, seq; pacis
 & concordia studiosum exhibuit, adeoque
 commodum, vt hoc nomine malè audiret
 apud socios, qui causam euangelicam largis
 ipsius concessionibus proditum iri iudica-
 bant. At in hoc V Vormatiensi conuentu
 satis distortum se præbuit, & solito durio-
 rem; vt hausto Caluini genio, à moderatis
 consilijs pacisq; studio nunc alienus esse vi-
 deretur: Quem eundem agendi modum, &
 Ratisbonæ secutus est, vt paulo post dice-
 mus.

Melanch-
 thon per
 Caluinum
 factus as-
 perior.

C A P V T X V.

- I. *Mutatio religionis in Ducatu Brunsvi-
 censi consilio Melancht.*
- II. *Eius Ratisbonam aduentus, infortunium,
 colloquium, asperitas & somnium.*
- III. *Disceptatio cum Melanchthone. eius fraus
 & crimen falsi, cum Ordinum responso &
 apologia Melancht. concordia negotio
 Brandenburgio demandato.*

IV. *Per*